

El tortuós amor de Franz i Milena

De Franz Kafka, una de les plomes fonamentals del segle XX, no sols ens han quedat les seues influents obres de creació. Deixà també un rastre d'escrits que ajuden a esbudellar la seua complexa personalitat, com ara la correspondència amorosa amb la periodista i traductora Milena Jesenská, amb la qual va viure un apassiona(n)t romanç, d'alguna manera tortuós i dissortat. Cartes publicades ara en la nostra llengua per El Gall Editor.

Per Xavier Aliaga

“Escrius que potser vindràs a Praga el mes que ve. Gairebé m'agradaria demanar-te: no vinguis. Deixa'm tenir l'esperança que, si un dia tinc la necessitat extrema de demanar-te que vinguis, vindràs *de seguida*, però ara millor que no vinguis, perquè hauries de tornar a marxar”. Podria ser un altre, però aquest fragment de la correspondència entre Franz Kafka i Milena Jesenská, datat a Praga el 19 de juliol del 1920, resumeix el brou de por, incertesa i inseguretats en el qual es va coure la fascinant relació entre ambdós joves. Una història d'amor que és, alhora, un document que, juntament amb els diaris, ajuda a copsar la complexa personalitat de l'escriptor txec membre de la minoria alemanya de Praga. Amb tot, les *Cartes a Milena*, editades en català per El Gall Editor en la nova i magnífica col·lecció Quid Pro Quo, amb una solvent traducció de Clara Formosa Plans i pròleg de Feliu Formosa, és també una magnífica obra literària, un text dens, revelador i commovedor. Una de les peces mestres del llegat d'un dels grans escriptors del segle XX. Que conté una història igualment emotiva.

L'origen de tot plegat és una trobada en un cafè de Praga, l'any 1919. Franz, nascut l'any 1883 a Pra- →

→ ga, és un escriptor jueu que s'ha donat a conèixer gràcies a un grapat de relats. Milena, una mica més jove (havia nascut també a la capital txeca, el 1896), és una admiradora de Kafka que li demana permís per traduir algunes de les seues creacions.

En aquest punt convé aturar-se una mica en Milena a través del perfil que Formosa en dibuixa en el pròleg. Perquè, si la de l'escriptor era una personalitat complexa, com és sabut, la d'aquesta dona no es quedava enrere. L'enamorada de Kafka era filla d'un catedràtic de medicina nacionalista i antisemita que s'havia educat en l'elitista Institut Femení de Llengües Clàssiques Minerva i que formà part del cercle de dones emancipades conegut com les "minervistes". Jasenská es relacionava amb cercles intel·lectuals, havia avortat dues vegades abans de complir vint anys i robava cocaïna de la consulta del pare. Mentrestant, gastava diners a dojo. Els anys anteriors a la trobada amb Kafka foren trepidants: el 1918 el pare de Milena la va internar en un psiquiàtric per barrar la relació de la jove amb un escriptor jueu, Ernst Pollak, però escapa i consuma el matrimoni. Res més lluny d'un final feliç: la parella s'ha de traslladar a Viena i viu una difícil situació econòmica que obliga Milena a treballar de valent. Ernst li ho paga sent-li infidel "cent vegades a l'any", confessarà Milena a Max Brod, amic comú de Jasenská i Kafka, en una carta data- da l'agost del 1920.

L'escriptor, mentrestant, és una personalitat que bascula entre el desconcert i la lucidesa, un autor encara lluny de l'èxit, que té una relació amb Felice Bauer de prometatge però "sense cap esperança de casament". Un jueu no practicant i a qui, tres anys enrere, li havien diagnosticat la tuberculosi, una malaltia que Kafka considerava d'origen psicossomàtic. Un mar de dubtes i de pors (la paraula *por* és una de les més repetides en les cartes de Kafka) que troba un bàlsam en l'interès i la consideració que la jove té per la seua obra. Un context personalment complex, per ambdues bandes. I dues personalitats ben marcades, cadascuna a la seua manera. Un escenari adient per a una gran història. Qui la conta, a més, és un escriptor superdotat.

De fet, el volum es diu *Cartes a Milena* perquè inclou les 132 cartes que Kafka li va escriure, però no s'han conservat les missives de la seua estimada. Sortosament, tenim el seu punt de vista per la tasca especular del seu corresponsal, que cita indirectament les paraules de Milena, però també per algunes cartes de Jasenská a Max Brod i per una breu necrològica que la periodista escriu a la mort de Kafka. Textos inclosos en l'edició catalana que ajuden a tancar el cercle.

«Estimada senyora Milena»

D'aquesta manera distanciada, l'abril de 1920, s'enceta la correspondència de Kafka amb la que esdevindrà l'amor de la seua vida. "M'adono que no

puc recordar cap detall concret de la seva cara. Només com se n'anava de les taules del cafè, la seva figura, el seu vestit, això encara ho veig", li escriurà uns dies després, en una confessió que dibuixa molt bé la psicologia de Kafka. A poc a poc, les cartes van guanyant en intimitat i confidències, algunes de relacionades amb la malaltia i la inquietud que això genera en Milena, la qual també té alguns problemes de salut. Textos d'una sinceritat esfereïdora: "Estic psíquicament malalt, la malaltia dels pulmons només és una sortida de mare de la malaltia psíquica. Estic tan malalt des del quart o cinquè any dels meus primers dos prometatges".

Ben bé des del principi, de fet, bescanvien impressions sobre les respectives relacions dubtoses. O sobre la condició de jueu de Kafka. Fins i tot enmig de nombroses reflexions literàries, de relats

EL MAR ENTRE DUES CIUTATS. Praga i Viena, reflectides ací en dues fotografies dels anys de correspondència entre Kafka i Jasenská, són dos personatges més de la història, dues ciutats on viuen els amants que semblen a milers de quilòmetres. El que l'escriptor qualifica en una de les cartes a Milena com "el mar entre Viena i Praga".

dintre de les cartes, apareix el tema de les dificultats econòmiques de Milena i el seu marit. El to va fent-se més proper, descobreixen el magma que els està unint de manera inexorable. “Crec que tenim una particularitat en comú, Milena: som tan tímids i porucs, gairebé cada carta és diferent, gairebé cada una s’espanta de l’anterior i encara més de la resposta”, apunta Kafka en un escrit del 6 de juny de 1920 que remata d’una manera inequívoca: “No puc escoltar alhora les veus espantades del meu interior i a vostè, però puc escoltar les primeres i confiar-les-hi a vostè, a vostè, com a ningú més al món”. El tractament encara respectuós de “vostè” és ja una anècdota passatgera: uns dies després, l’escriptor suplica: “(...) tracta’m una vegada de tu”.

Els estimats ja ho saben que ho són. Per aquells dies comença a flotar en l’ambient la idea de veure’s a Viena. I l’escriptor té el primer atac de pànic: “Aquest encreuament de cartes s’ha d’acabar, Milena, ens farà parar bojós, un no sap què ha escrit, ni a què respon, i, passi el que passi, sempre està estremit”. Vagareja també, com un fantasma encadenat, el tema de la por (“si pogués dormir com m’enfonso en la por, ja no estaria viu”), però la trobada a Viena va endavant, és preparada amb un rigor malaltís per part de Kafka, fins el punt de dir-li a l’amada coses com aquesta: “Si us plau, Milena, no em sorprenguis amb una arribada per un costat o per darrere, jo tampoc no ho faré”. Els quatre dies a Viena són l’únic contacte directe entre la parella, més una efímera trobada posterior —un sol dia— a Gmünd, entre Àustria i Txecoslovàquia.

En aquest punt, un lector no avisat podria pensar que la relació està a punt de consolidar-se, que l’estrany matrimoni de Milena amb Pollack acabaria, però la jove no abandonà el marit fins un temps després de la mort de Kafka. “De moment només cal tenir por, crec, d’una cosa: el teu amor pel teu marit”, resumeix l’escriptor en algun moment. “Sí, tens raó, l’estimo. Però F., també t’estimo a tu”, li respon l’amada, després de citar-la.

Per moments, Franz es mostra esperançat que aquell escull es pugui resoldre. En uns altres, perd la fe. I li escriu frases com la que encapçalava aquest text. Un estira-i-arroña que durarà setmanes, durant les quals hi ha retrets, de vegades pel tortuós tarannà de l’escriptor. “Sóc impur, Milena, infinitament impur, per això faig tants escarafalls amb la puresa. Ningú no canta amb tanta puresa com aquells que es troben al fons de l’infern; allò que ens sembla el cant dels àngels és el seu cant”, escriurà el 26 d’agost, en un dels fragments i digressions que remarca la qualitat del text, d’algú que no sabria escriure banalment ni una instància administrativa. Qualitat literària visible també en passatges més lleugers, com ara la deliciosa anècdota sobre un tramviaire (pàgina 226) que deixem a la curiositat dels lectors.

«ERA TÍMID, PORUC, AMABLE I BO, PERÒ ELS LLIBRES QUE VA ESCRIURE SÓN CRUELS I DOLOROSOS», VA ESCRIURE MILENA

Es tracta d’una relació epistolar compulsiva que, d’alguna manera, “satisfà per ella sola les expectatives amoroses de tots dos”, apunta Feliu Formosa en el pròleg. De mica en mica, però, el furor va esvaint-se i la freqüència dels contactes epistolars baixa. L’escriptura comporta dolor, però també el contrari. “Quan no t’escric, com a mínim, dormo unes horettes un son lleuger; quan no t’escric, només estic cansat, trist, feixuc; quan t’escric, la inquietud i la por m’esclafen”. Acaba apareixent la resignació: “Hi ha poques coses segures, però aquesta n’és una, mai no viurem junts, a la mateixa casa, cos a cos, la taula comuna, mai, ni tan sols a la mateixa ciutat”. Per a Kafka, el comiat significa apaivagar el dolor. La impossibilitat de l’amor ha llançat un reguer d’aigua sobre la foguera.

L’any 1922 hi ha algunes cartes més, en les quals Kafka torna a tractar Milena de “vostè”. Curiosament, l’any 1923 l’escriptor enceta una relació amb l’actriu polonesa Dora Diamant, plenament convencional. “Una relació que no sembla presidida en absolut per la por”, anota Formosa, qui no creu en les teories sobre la possible homosexualitat o la impotència de l’escriptor. Encara hi haurà algunes cartes esparses entre Franz i Milena. Fins que l’escriptor mor, el 3 de juny del 1924.

“La malaltia li conferia una delicadesa gairebé increïble i un refinament intel·lectual gairebé aterridor per la seva manca de compromisos; però ell, l’home, carregava tota la seva angoixa intel·lectual sobre les espatlles. Era tímid, poruc, amable i bo, però els llibres que va escriure són cruels i dolorosos”, escriurà Jesenská en un article necrològic. Que clourà amb una frase d’una lucidesa brutal: “Tots els seus llibres descriuen l’horror d’una incomprensió misteriosa, d’una culpa immerescuda entre els homes. Era un artista i un home d’una consciència tan sensible que hi sentia també allà on els altres, sords, es trobaven segurs”.

La coratjosa Milena ingressarà als anys 30 en el Partit Comunista, que abandonarà per les purgues estalinistes, però serà detinguda per la Gestapo el 1939. Acabà al camp de Ravensbrück. Morí el 1944. Sense saber que el destí li reservava un petit racó en la posteritat, com el llumí que, durant un temps, va guiar la vida d’un gegant estrany. ●

La coberta del llibre *Cartes a Milena*, un nou encert editorial de l’esplèndida col·lecció Quid Pro Quo.

